

БЛОЦЕРКІВСЬКА
Алла Сергіївна,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
сектору наукознавства
Центру історії аграрної науки
ДНСГБ НААН
(м. Київ)

**З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
НАУКОВО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ РАДИ
НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ЗЕМЕЛЬНИХ СПРАВ УСРР (1927–1930)**

У даній праці висвітлено основні факти з історії створення та діяльності Науково-консультаційної ради Народного комісаріату земельних справ УСРР у 1927–1930 роках, а також проаналізовано напрями роботи, персональний склад та роль Ради в інститутизації аграрної науки.

В данном труде отражены основные факты из истории создания и деятельности Научно-консультационного совета Народного комиссариата земельных дел УССР в 1927–1930 годах, а также проанализированы направления работы, персональный состав и роль Совета в институтизации аграрной науки.

In this article the main facts of creation and activity history of the Scientific advisory council of the Public commissariat of agriculture of USSR in 1927–1930 and also work assignments, personal membership and role of Council in agrarian institutions creation were analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останнім часом зусилля співробітників сектору наукознавства Центру історії аграрної науки були направлені на висвітлення одного з історичних етапів становлення й розвитку Національної академії аграрних наук України. Йдеться про період існування Науково-консультаційної ради при Народному комісаріаті земельних справ УСРР у 1927–1930 роках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність цього дорадчого органу до недавнього часу залишалася лише на сторінках архівних документів і

зовсім не була досліджена вченими-істориками. Доказом цього, зокрема, є те, що у відомій «Енциклопедії українознавства» (за редакцією В. Кубійовича), яка, на відміну від радянських енциклопедичних видань, висвітлювала діяльність перших вітчизняних аграрних керівних інституцій, взагалі упускається факт існування Науково-консультаційної ради. Помилково вказується, що одразу після ліквідації у 1928 році Сільськогосподарського наукового комітету України засновується Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук [1].

Цілі статті. Автор ставить за мету розкрити історію створення та діяльності Науково-консультаційної ради Народного комісаріату земельних справ УСРР у 1927–1930 роках.

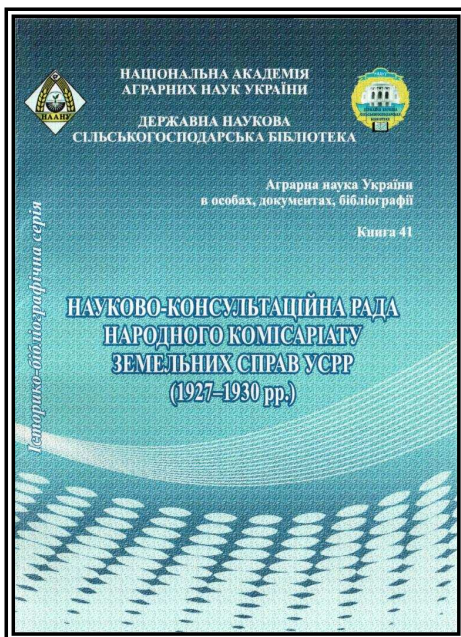

Рисунок 1. Збірник документів та матеріалів (2010 р.)

Виклад основного матеріалу. Висвітлення основних аспектів проблеми стало завданням в процесі підготовки у 2010 році відповідного збірника документів і матеріалів (рис. 1). Дане видання є першою спробою у вітчизняній історіографії об'єктивно, мовою першоджерел відтворити історію функціонування Науково-консультаційної ради Наркомзему УСРР протягом 1927–1930 років. Збірник містить цінні документальні матеріали щодо організаційних аспектів заснування й розгортання діяльності Ради, її управлінських функцій, а також безпосередньої роботи структурних підрозділів.

Представлені документи та матеріали знайдені у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (№ 27 «Народний комісаріат земельних справ України», № 166 «Народний комісаріат освіти України») та Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України (рис. 2, 3). Наведені у збірнику передруки зроблено з галузевої періодики досліджуваного періоду. Було переглянуто понад 70 справ із

Рисунок 2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

вищеназваних архівних фондів, більше десятка провідних галузевих журналів і газет того періоду, серед них: «Вісник сільськогосподарської науки та дослідної справи», «Агроном», «Український агроном», «Радянський селянин», «Комуніст» та ін.

При відборі перевагу надавали тим документам, що найяскравіше відтворюють роль НКР у розвитку аграрної науки й освіти

в Україні, його науково-практичну і видавничу діяльність, структуру, склад, матеріально-технічну базу та ін. До збірника включено постанови, протокольні рішення, накази НКР, НКЗС, НКО, Укрнауки, що стосувалися окремих аспектів діяльності НКР: протоколи та витяги з протоколів пленумів, нарад, а також листи, матеріали періодичної преси. Документи систематизовано за хронологічним принципом, в основу якого покладено дату складання документа. Більшість документів опубліковані повністю.

Нами були з'ясовані основні задачі сільськогосподарської науки під керівництвом Науково-консультаційної ради, роки діяльності якої співпали з корінними соціально-економічними змінами нашої країни – індустріалізацією, колективізацією, а також суттєвими подіями у науковій сфері взагалі та аграрній науці зокрема – інститутизацією. Саме в роки функціонування Науково-консультаційної ради завдяки праці ученим та організаторам науково-дослідної справи, які віддали всі свої знання та сили на користь розвитку вітчизняної науки і продовжували працювати у

Рисунок 3. Державна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН

винятково тяжкі часи репресій, переслідування «ворогів народу» та тотального контролю влади над суспільством, все ж таки вдалося створити умови для започаткування академічної науки в країні.

Формально НКР була організована відповідно до постанови ВУЦВК і РНК від 11 січня 1928 р. «Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народних Комісарів УСРР постановили: 1) пункт «к» арт. 4-го Положення про Народний Комісаріят Земельних Справ УСРР зредагувати так: «к) Науково-Консультаційна Рада при Колегії Народного Комісаріяту Земельних Справ», 2) додати до положення про Народний Комісаріят Земельних Справ УСРР артикул 17 такого змісту:

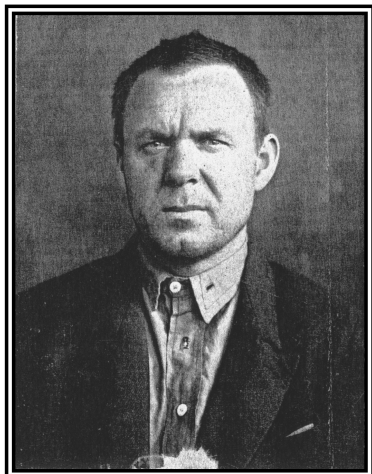

Рисунок 4. Приміщення Науково-консультаційної ради НКЗС УСРР

«17. Науково-Консультаційна Рада утворюється при Колегії Народного Комісаріяту Земельних Справ УСРР порядком встановлення у Положенні про Науково-Консультаційну Раду, що його затверджує Народний Комісар Земельних Справ УСРР. Персональний склад Науково-Консультаційної Ради призначає

Народний Комісар Земельних Справ УСРР» [2]. Але, як доводять архівні

документи, практично вона розпочала свою діяльність у другій половині 1927 року. Приміщення Ради знаходилось у м. Харків по вул. Сумська, 82 (рис. 4).

**Рисунок 7.
А. М. Сліпанський**

НКР працювала у сесійному режимі. Сесії скликалися періодично за

**Рисунок 8.
Д. Г. Віленський**

пропозицією НКЗС або за рішенням Бюро Ради; в останньому випадку – за згодою та затвердженням програми роботи Народним комісаром земельних справ. Програму роботи сесій також затверджував Наркомзем. Для ведення поточної роботи на сесії обирали на один рік голову і вченого секретаря, кандидатури яких погоджували з Народним комісаром земельних справ. Ці дві особи разом із Головою Планової Комісії склали Бюро НКРади, до якого, крім згаданих, входили ще кілька штатних працівників. Бюро вирішувало такі питання: а) організація й підготовка роботи сесій; б) за дорученням НКЗС наукове

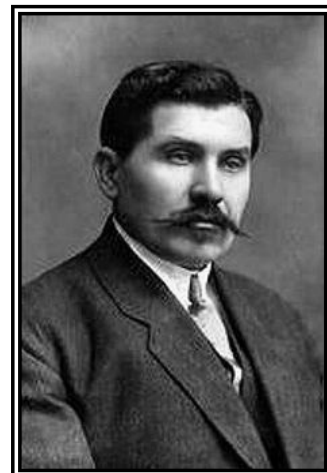

Рисунок 6.
П. Ф. Вовк

Рисунок 5.
О. Г. Шліхтер

консультування, вивчення й розв'язання тих чи інших питань за рахунок спеціально виділених коштів із бюджету НКЗС. Для прикладу, в 1928–1929 рр., які фактично стали «піком» науково-організаційної активності НКР, до складу Бюро входили такі члени: голова Бюро – О. Г. Шліхтер (рис. 5), перший заступник голови – проф. П. Ф. Вовк (рис. 6), другий заступник голови – А. М. Сліпанський (рис. 7), вчений секретар –

Н. А. Петренко, члени Бюро: проф. Д. Г. Віленський (рис. 8), В. М. Качинський, проф. П. Т. Лавренюк, П. І. Попов,

Б. М. Рождественський (рис. 9), проф. А. А. Сапегін (рис. 10), кандидати: проф. А. К. Скороходько (рис. 11), В. Л. Смирненко, С. П. Кулжинський (рис. 12) [3].

Рисунок 9.
Б. М. Рождественський

Рада складалася з наукових працівників у царині сільського господарства, що запрошувалися НКЗС. Затверджений первісний склад Ради поповнювався далі кооптацією наукових працівників, з подальшим затвердженням НКЗС.

До складу НКР входило 50 (згодом 63) найвидатніших вчених і практиків як України, так і СРСР. Крім того, кожна секція НКР запрошувала при розгляді окремих питань додатково представників відповідних науково-дослідних установ та знаних спеціалістів даної галузі.

Так, до первісного складу Ради були запрошені такі особи: в галузі економіки (Вольф М. М., Качинський В. М., Тараненко К. С., Сліпанський А. М., проф. Лященко П. І., Філіповський О. К., проф. Тумановський С. М.,

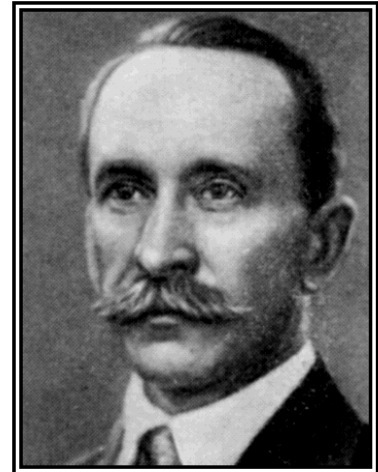

Рисунок 10.
А. О. Сапегін

Рисунок 11.
А. К. Скороходько

Маньковський К. Г., проф. Веселовський С. Ф.), метеорології (проф. Данілов Л. Г., Данілевський М. І.), ґрунтознавства (проф. Соколовський О. Н., акад. Тутковський П. А., проф. Махов Г. Г.), с.-г. Ботаніки (проф. Яната О. А., проф. Сапегін А. А., проф. Вавилов М. І., Архімович О. З.), захисту рослин (Знаменський О. В., Невадовський Г. С.), зоотехнії (проф. Іванов М. Ф., проф. Леонтович О. В., проф. Устьянцев В. П., проф. Лавренюк П. Т.), ветеринарії (проф. Агалі М. Д., проф. Скороходько А. К.), с.-г. машинознавства (проф. Алов О. О., проф. Вовк П. Ф., Василенко І. Х.), рільництва (Резніков М. З., Рождественський Б. М., Кулжинський С. П., Заславський Е. Й., Найдин П. Г., Кузьменко А. А.), садівництва (Симиренко В. Л., проф. Киппен О. А.), лісівництва (проф. Висоцький Г. М., проф. Ткаченко М. Е.), меліорації (проф. Опоків Є. В., проф. Ланге Ю. В.), пристосованої хімії (проф. Палладін О. В.), землевпорядження (проф. Першин П. М., Попов П. І., Васильченко В. І.) [4].

Діяльність НКР була присвячена різним напрямкам у сільському господарстві (рис. 13). До проблем, передбачених планом робіт НКР для розроблення на період до 1 жовтня 1929 року, були включені найбільш значимі

для держави, що "задавали основний тон всій побудові сільського господарства України: 1) проблема скотарства, 2) боротьба з посухою, 3) проблема Дніпробуду і нових сільськогосподарських культур, 4) сільськогосподарське районування України, 5) розширення спеціальних технічних культур, 6) підвищення врожайності землі, 7) індустріалізація українського сільського господарства і будівництво переробних підприємств, 8) усупільнення українського сільського господарства на новій технічній базі, 9) організаційно-виробничі напрями українського сільського господарства" [5].

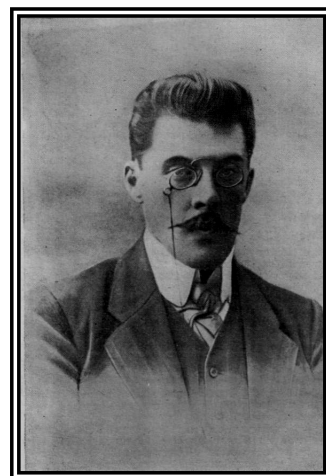

Рисунок 12.
С. П. Кулжинський

Слід підкреслити, що саме в період роботи Науково-консультаційної ради була створена більшість сучасних галузевих науково-дослідних інститутів. Приміром, 1928–1930 рр. за її безпосередньої участі розпочали діяльність Інститути ґрунтознавства, угноєнь (нині Інститут ґрунтознавства ім. О. Н. Соколовського, м. Харків), селекції та генетики (нині Національний центр насіннезнавства та сортовивчення, м. Одеса), сільськогосподарської економіки та організації господарства (Інститут аграрної економіки, м. Київ), механізації сільського господарства (Інститут механізації та електрифікації сільського господарства, смт Глеваха). Тривала робота щодо організації науково-дослідного Інституту зоотехнії. Було надано поштовх для створення інших науково-дослідних установ. Таким чином, вирішувалося питання систематичного, планового вивчення відповідних галузей сільського господарства, методологічною керівництва всією науково-дослідною роботою, у тому числі тією, що перетворилася поза межами цих інститутів [6].

Рис. 13. Напрями роботи НКР

Висновки. Отже, Науково-консультаційна рада стала координуючим початком галузевої науки, що взяла на себе основну роль не тільки у заснуванні предтечі НААН у вигляді ВУАСГН з 1931 року, а й інститутизації взагалі. Збагачення знань з питань аграрної науки та управління нею сприятиме подальшому розвитку її як суттєвого чинника піднесення економіки України і заповнить прогалину в історії аграрної науки, яка пройшла непростий шлях свого становлення.

Список використаної літератури

1. *Енциклопедія українознавства* : словникова частина / Наук. т-во ім. Т. Шевченка ; голов. ред. В. Кубійовича. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1976. – Т. 8. – С. 2837.
2. *ЦДАВО України*, ф. 1, оп. 4, спр. 13, арк. 32–45.
3. *ЦДАВО України*, ф. 27, оп. 9, спр. 87, арк. 65.
4. *Петренко Н.* Про створення Науково-консультаційної ради при колегії Народного комісаріату земельних справ України / Н. Петренко // *Вісник с.-г. науки та дослідної справи.* – 1928. – Т. 5, № 2. – С. 135–137.
5. *ЦДАВО України*, ф. 27, оп. 9, спр. 506, арк. 45–47 (зв.).
6. *Науково-консультаційна рада Народного комісаріату земельних справ УСРР (1927–1930 рр.)* : зб. док. і матеріалів / НААН України, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, О. О. Черниш, З. П. Кірпаль, А. С. Білоцерківська, Ю. О. Соколюк ; під заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2010. – С. 15 ; порт., фото. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 41).